

BODÓ BARNA

Az identitás tükörcserepei

Magyar óvodák Temes megyében

(Kutatói széljegyzetek)

Az oktatás kutatójának, mint bármely kutatónak különben, a célja egy bizonyos helyzet megismerése, a mögöttes folyamatok és jelenségek feltárása. Többszörre közvetlen cél is munkál: valamilyen jövőbeni beavatkozás szükségességének a felmérése, útjainak és módzatainak a keresése. Kurrens kutatások esetében a konkrét cél lehet egy helyzet megváltoztatása, esetleg egy módszer, egy döntés/választás visszaigazolása. A kutató magyarázatot keres valamire: ok-okozati összefüggéseket tár fel és elemez. Döntést készít elő, visszacsatol a döntéshozóhoz. Ha nincs közvetlen kapcsolata a döntési testületekhez, csak egyszerűen feltár egy helyzetet, annak is üzenete van.

Minden kutató esetében elvárt szempontként fogalmazódik meg az értéksemlegességre való törekvés – erről az elvárásról külön vitát lehetne indítani, de nem most. Módszertanok külön kiemelik a kutatói etika tételeit, és olyan kérdésekre történik ilyenkor utalás, mint az adathamisítás bűne, az adatkezelés jogi és etikai szabályai, valamint a kutatói alázat. Illetve azt is meg szokás jegyezni, hogy a kutató számoljon azzal: a kutatási helyszínrre a vizsgatérés lehetőségét biztosítani kell. Az elvárások kiegészítéseként jegyezném meg, hogy a kutatónak tudatában kell lennie annak, hogy terepkutatása elindíthat nem kívánt helyi folyamatokat is. A kutatási eredmények közlése, főleg ha kényszer-lépések leírását is

tartalmazza, nem kívánt helyzetet okozhat: az észlelt és látni vélt folyamatok és döntések egyike vagy másika kötődhet olyan értelmezéshez, amelynek nincs törvényes kerete, nem törvénytelen – de törvényen kívüli. Olykor a törvényes előírások ellentmondásossága okozza ezt¹, és a helyi illetékesek az adott feltételek értelmezése alapján döntenek. Máskor a helyzet-mentés kényszere vezet el olyan személyi döntésekhez, amelyek pontos, helyhez kötött felidézése a személyi jogok megsértésének a kérdését vehetnék fel. A kutató nem képvisel valakit: személyt, intézményt. Észrevételei és állításai társadalmi relevanciával kell, hogy bírjanak, ugyanakkor el kell kerülnie a munkaügyi bonyodalmakat. Kutatóként nem célozom a döntések jogi háttérének elemzése, de célozom a hatásuk vizsgálata: a környezet keretként fontos, mint facilitáló, folyamatsegítő elem. A konkrét helyszín kevésbé fontos – a jelenség számít.

Néhány héten át jártam Temes megye településeit, három városban (Lugos, Gátalja, Detta) és egy községben (Végvár) vizsgáltam meg a helyi magyar óvoda helyzetét. Beszéltem óvónőkkel, óvodák vezetőivel/igazgatókkal, helyi papokkal, helyi magyar és nem magyar vezetőikkel, a megye magyar oktatásának magyar felelőseivel. A kutatásra azért került sor, mert Temes megyében a magyar óvodák végzettjeinek döntő többsége román elemi iskolába iratkozik. Néhány kirívó példa: Nagyszentmiklós (kb. 13 ezer lakos, 1000 magyar) magyar óvodájából 2005-2012 között 83 gyermek került ki, ezek közül írd és mond 3-an iratkoztak magyar iskolába. Detta, Gátalja, Lugos magyar óvodáiból is a legtöbb gyermek

¹ Amióta a közoktatásban a 2011-ben érvénybe lépett 1. sz. törvény alapján bevezették a fejpénzrendszert, azóta homály fedi a korábbi oktatási rendszer azon előírását, hogy a kisebbségek esetében külön osztály kedvezményes feltételek mellett – 7 tanulóval is – indítható. A jelenlegi törvény erről tételesen nem rendelkezik, csak arról, hogy bizonyos esetekben kisebb csoportok (képzési formák, a törvény román szövege szerint *formațiuni de studiu*) hozhatók létre. Ezeknek a csoportoknak a finanszírozására viszont nincs előírás, a törvény erről külön nem rendelkezik, miközben a fejpénzrendszer szerint teljes létszámú osztályokra számítják a költségeket. Eszerint a 7 fős osztály alulfinanszírozott.

román iskolában folytatja. A 2010-11-es tanévben 588 gyermek járt a megye magyar nyelvű óvodáiba/óvodás csoportjaiba, ugyanakkor magyar nyelvű I. osztályba ugyanebben a tanévben 71 gyermeket írtak.² Ha az 588-as számot lebontjuk az óvodai foglalkozás három évére, és feltételezzük, hogy nincs jelentős különbség az óvodába belépő és onnan kilépő gyermekek létszámát illetően – miért volna? – akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a kb. 190 óvodásnak mintegy egyharmada választja a magyar iskolát. Ide egy további megjegyzést kell beszúrni: Temes megyében a magyar oktatást választó magyar gyermekek aránya nem éri el a 25%-ot, országosan az egyik legalacsonyabb. A kérdésre, a miéltre adandó válasz önmagán túlmutató, hiszen fontos adalékkal szolgálhat a szórványok természetrajzához, segíthet megérteni helyzeteket és folyamatokat, tisztázni lehetőséget és felelősséget.

Nagyszentmiklóson tehát a magyar iskolát választó magyar óvodát végzett gyermekek aránya 8 évre visszamenőleg 3,6%, vagyis a nagyon szomorú megyei átlag tizede. Egy ilyen intézménnyel kapcsolatosan nagyon sok kérdés felmerül: Mi történik itt? Személyes vagy strukturális gondok okozzák a helyzetet? Miként viszonyul a helyzethez a helyi/megyei magyar elit? Miként nyilvánul meg a pedagógus szakma? Jó-e valakinek/bárkinek ez a helyzet?

Nagyszentmiklós magyar óvodája a vészharang.³ Az ismert adatok a kutatást önmagukban is indokolják – de a megyében vannak más települések is, ahol a helyzet nagyon aggasztó. Konkrét

² Frissebb adatokkal nem rendelkezem. Köszönetet kell mondanom Kiss Ferenc tanfelügyelőnek Temes megye magyar nyelvű oktatásával kapcsolatos adatokért, adatsorokért. Különben kérdés: ezek az adatok miért nem szerepelnek a megyei tanfelügyelőség(ek) honlapján – hiszen közérdekű adatokról van szó.

³ Felmerül a kérdés: miért nem vettem be Nagyszentmiklóst a kutatandó helyszínek közé. Itt a magyar oktatás külön kutatást igényel: a demográfiai folyamatok önmagukban nem indokolják azokat a változásokat, amelyek az utóbbi évtizedben itt bekövetkeztek. Az itteni helyzetet, komplexitása okán, külön kell(ene) kezelni.

kérdéseink: milyen érvek és indokok szolgálnak „magyarázatul” a visszás helyzetre, illetve miként viszonyul a helyzethez maga az óvodapedagógus? Minden helyszínen 5-6 olyan személlyel sikerült beszélgetni, akik számára fontos az óvoda. A helyi viszonyokat jól ismerő illetékesek eleve figyelmeztettek, kik azok, akiket nem érdemes megkeresni, illetve határozottan jó volna elkerülni – mert nem hitelesek. Nem volt céлом az ilyen jelzések valóságtartalmának az elemzése, mert a kutatás kezdetekor eldöntöttem: nem fogok az elemzés során személyekről és helyszínekről úgy írni, hogy a szereplők a térségben otthonos, tájékozott ember számára egyből azonosíthatók legyenek. Hiszen amit kutatási jelentésben leírandó vagyok, az egyik-másik esetben feljelentésként volna értelmezhető. Nem perekre és a kisebb települések helyi magyarságát még inkább megosztó egymásra mutogatásra van szükség, hanem egy olyan diagnózisra, amely – talán – segít más kontextusba helyezni a kérdés vizsgálatát és a róla szóló közpolitikai jellegű diskurzusokat. A kutatási jelentés tehát formáját tekintve eltér a szokásostól, műfajilag az esszéhez közelít.

Sok emberrel beszéltem, s talán mégis kevéssel, több beszélgetés után éreztem úgy: elbeszélünk egymás mellett. Kérdéseimet értették – a közelítésmódomat nem. Én az asszimiláció természetrajzára vagyok kíváncsi, a megkérdezettek közül a közvetlen érintettek önmagukat védték. Ők egy valamiről beszélnek – én másról szeretnék eszmét cserélni. Több beszélgetőtárs azt mondta el őszintén: miért olyan a helyzet, amilyen. Én arról szerettem volna felelős megnyilatkozásokat hallani: kit milyen személyes és közösségi felelősség terhel azért, hogy a helyzet oda jutott, amilyen ma. Mit kellett volna, és talán lehetne még másként csinálni. Számomra az önfeladás lépcsőfokainak az azonosítása a fontos, meg az, hogy lehet-e a helyzeten változtatni. Beszélgetőtársaim – különben tiszteletet érdemlő – alaptétele: megőrizni mindazt, amit lehet. Bármi áron – bár nem vagyok biztos, hogy ebben a közegben is érvényes a szólás: aki időt nyer, életet nyer. És ami meglepett: az intézményi

leépülést illetően alig volt érzélem fűtötte megnyilatkozás, önmarcangolás sehol, „racionális”, az ezahelyzetnincsmitsinálni típusú szövegek voltak többségben. Ez meglepő, hiszen ismert, a nyelvi végeken, szórványban a megmaradás egyszerre hit és felelősségvállalás kérdése – mindkettőre szükség van.

Az én dilemmám: szórványóvodák ügyében a Temes megyei gyakorlatban utcáról vagy zsákutcáról lehet beszélni? A dilemma megválaszolása alapvetően fontos: az eszköz olykor szinte észrevétlenül előléphet céllá. Az óvoda eszköz: fontos tényezője az anyanyelvben való megmaradásnak – mert ez lehet csak a cél.

(Amiről beszélnek: szórvány)

Az utóbbi hetek, pontosabban 2013 január végétől kezdődően a magyar sajtóban mindennaposak a szórvánnyal kapcsolatos kijelentések, vélemények. A helyzetértelmezések mögött meglévő feszültségek az avatatlan számára is világosan érzékelhetővé váltak. Vita alakult ki, melynek során a politikusok mellett kutatók, szakértők is megszólaltak. Függetlenül attól, hogy ki mit kíván mondani, a jelenség önmagában öröndetes: a szórvány fontos közpolitikai kérdéssé vált, közbeszéd tárgya lett. Nem siratják a szórványt, és nem sablonos politikai programbeszédeknek vagyunk tanúi, hanem vélemények hangzanak el olyan éles vitát kiváltó kérdésekről, mint a szórványok helyben maradása, avagy a nyelvi-kulturális megmaradásuk érdekében „kontrollált” áttelepülésük/áttelepítésük ösztönzése. Nem emelkedett minden vitában megszólaló elméleti-szakmai magasságokba, ennek ellenére láthattuk, a szórványkérdés mediátikus kezelésében nagyot változott a világ a tíz évvel korábbi helyzethez viszonyítva – és ez önmagában jó dolog.

A szórványokról való közbeszéd immár nem a szorongás, nem az eszköztelen ember morális érveit jeleníti meg, hanem célok tételezését hozza (a szórványban nagyobb odafigyelést igényel a

magyar nyelvű oktatás – olvashatjuk az államtitkári megnyilatkozást), illetve önmegerősítő jóslatként értelmezhető határozott véleményyt is hallani (a szórvány igenis megmenthető – mondja egy erdélyi magyar politikus). A szándék kinyilatkoztatása lényeges és meghatározó, de a költővel szólva: nem elég. Még nem elég. Mert le kell bontani szakpolitikai kérdésekre. Ezek egyike az oktatás.

A szórványoktatás kérdése roppant bonyolult mind elméleti, mind gyakorlati szempontból. Az asszimilációs folyamatok, a demográfiai folyamatok, az állami oktatáspolitikai, a szakemberutánpótlás, a támogatáspolitikai, a helyi elitek léte és mibenléte – megannyi kérdés, amelyek együttesen hozzák létre azt a mozaikot, amelyet az oktatáskutatóknak ez esetben figyelembe kell vennie. Meg kell állapítani: jelentős az elmaradásunk a szórványoktatás kutatását illetően. A helyzetet többen kutatták és kutatják – van, aki a közölt dolgozatai alapján a téma szakértőjének számít –, de ezek a szövegek szinte kivétel nélkül leíró jellegű elemzések, amelyek az utóbbi két évtized vagy egy hosszabb időszáv demográfiai folyamataira építve mutatják be az iskolahálózat alakulását, a helyi szociális környezetet, ritkábban a támogatáspolitikai bizonyos szempontjaira és a vonatkozó gyakorlatra is kitérnek.

Mire figyelmeztetnek József Attila sorai? Az igazat mondd, ne csak a valódit. Mi van a leírt helyzetkép mögött, mi a jövő? – ugyanis ha folyamatban gondolkodunk, az okok a fontosak, az okozat másodlagos. Az ok az asszimiláció. Alig beszélünk róla – pedig része mindennapjainknak. A szórvány az asszimiláció gyakorló pályája. Amennyiben a szórvány a nyelvi-kulturális létért folytatott mindennapos küzdelem tere, felteendő a kérdés: van-e e küzdelemnek felelőse? Ha a kérdés politikai-társasági közegben felmerül, többnyire mély csend áll be. Majd a tétova válasz: az állam... Mifelénk minden kérdésben évtizedekig az államra hagyatkoztunk. Ma már tudjuk: megalapozatlanul és szinte vakon. Egyrészt mert az állam a kisebbségekkel szemben ritkán barátságos, legjobb esetben atyáskodó: azt teszi, ami szerinte jó a kisebb-

ségnek. Ez lehet valóban jó, de többnyire nem az. Az állam Európában nemzetállam – térségünkben a többségi nemzet állama. Ugyanakkor: az államra történő utalás a felelősség klasszikus áthárítási mechanizmusa.

Minden önnön helyzetét tudatosan vállaló egyénnek fel kell tennie a kérdést: én (és itt az önmagukra mutatók hosszú sora idézhető: a helyi magyar óvónő, tanár, pap, közösségi vezető) a szórvány ügyében mit tettem? Ezt máshol úgy kérdezik: mit tettem a közösségemért? Viszont van egy alapvető különbség: egy akármilyen helyi közösség így vagy úgy megmarad – a szórványt az asszimilációs folyamatok felőrlik, ha elmaradnak az ellenlépések. Ha román faluban gyatra az iskola, nincs a kultúrának, a lelki kérdéseknek helyben felelőse – a közösség esik szét, de az egyének nyelvükben megmaradnak. Ha kis magyar közösség jut ugyanerre a sorsra – a közösség szétbomlásával nyelvi váltás is bekövetkezhet és az esetek többségében be is következik. Fontos tehát, ki és mikor teszi fel a felelős(sége)t kereső kérdést. Fontos az önvizsgálat, de még fontosabb a tudatos viszonyulás. Vannak, akik pár szóval elintézik a felelősség dilemmáját: nincs autonómia, nincs mit tenni. Az autonómiát illetően nagyon igazuk van, szomorúan igazuk van. Csakhogy ebben a megállapításban is ott rejtőzik bizonyos mértékű felelősségáthárítás. Mindenkinek vannak személyes döntései. Annak, hogy valaki/bárki a magyar iskolát válassza, nem szükséges előfeltétele az autonómia. És észre kell venni: szórványban az anyanyelv idejét, időhorizontját években mérik, Temes megyében évtizedenként egy kisvárosnyi emberrel vagyunk kevesebben.⁴

Miért van az, dilemmázom, hogy az internet és szaklapok révén elérhető oktatással foglalkozó dolgozatok 95 százalékában a szerzők egy virtuális sablon szerint építkeznek: demográfiai hely-

⁴ 1992-ben Temes megye magyarsága 62 794 (9%), 2002-ben 50556 (7,5%) fő vallotta magát magyarnak, 2011-ben pedig 35 294 (5,4%). Ez akkor is riasztó, ha 2011-ben ebben a megyében volt országosan a legnagyobb azok száma, akik nem vallották meg etnikai hovatartozásukat (mintegy 10000 személy). Ezek feltehetően nem románok.

zet, oktatási helyzetkép, az oktatási környezet néhány további eleme és/vagy oktatási kistérségek bemutatása. Illetve: vannak még módszertani elemzések, amelyek arról szólnak, hogy tömbhelyzetben másként lehet és kell ugyanazt tanítani, mint szórványban. A keret: a romló helyzet, a negatív trend. Ez így nem elég: nem látom az óvónőt, az oktatásért felelőst, az oktatásért együttműködő szülőket, a helyi eliteket – az együttműködők csapatát. Nem látom a felelős embert.

Jó dolog, hogy a szórvány a közbeszédben immár nem a sajnálandó embercsoport kategóriáját jelenti, nem tekintik „etnikai fogyatékosoknak” őket: a sajnálat sem szakmai, sem tudományos értelemben soha nem vált ki pozitív hozzáállást a vonatkozó kérdést illetően. A szórványt sokan érzékletesen leírják, sokan kemény adatokkal (százalékos aránnyal, a települések jellegével kapcsolatos mutatókkal) mérnék és jellemeznék, és az utóbbi években születtek olyan értelmezések is, amelyek a folyamatra koncentrálnak. Utóbbiak szerint – ezek közé tartozom – a szórvány olyan helyi lakossági csoportot jelent, amelynek tagjai számára eleve nem biztosítottak azok a helyi intézményi feltételek és közösségi kapcsolatok, amelyek az egyén szintjén lehetővé teszik a szülők nyelvében és kultúrájában való megmaradást. Ha ezek az emberek a(z) anya)nemzet számára és/vagy tömbhelyzetben élő nyelvtársaik számára fontosak, akkor velük törődni kell: pótolni kell a hiányzó intézményeket és erősíteni az anyanyelvi kötődést, a kapcsolatokat magyar személyekkel és közösségekkel.

A szórvány tekinthető határhelyzetnek, etnikai határnak, illetve szigetsorsnak, egy többségi tömbbe beékelődött-beszorult kisebbségi csoportnak. Mindkét léthelyzet, a határ vagy sziget alapélménye: a nyelvi kiszolgáltatottság. A családban, a legszűkebb és a személyes biztonságot nyújtó belső körben használt nyelv különbözik a külső környezet, a közvetlen szomszédság nyelvétől, a hivatalosságok nyelvétől, a munkahelyek és szakmák nyelvétől. Az anyanyelv relativizálódik, használati értéke sokak számára megkér-

dőjeleződik. Az anyanyelv és az államnyelv között észrevétlenül alakul ki egyfajta rangsor: az anyanyelv presztízst veszít. És ettől paradoxális a helyzet. Az anyanyelv mindig és mindenkor az első az ember számára: beleszületik, benne és általa fedezi fel a világot, általa tanul meg élni, érti meg a környezetét. Ha a természetes sorrend megfordul, a születéssel kapott nyelv második vagy netán harmadik (lásd az angol előretörését) helyre szorul – arra magyarázatot talán lehet találni, de normálisnak soha nem mondható. Szórványban az anyanyelvhez való ragaszkodás természetes viszonyulását felváltja a hibás dilemma: vajon minden nyelv egyenértékű-e, talán a kisebbségi nyelv kevesebbet érő-e? Aki számára ez a kérdés valós dilemma, az már elindult az asszimiláció útján.

(Óvodák és óvodások)

Iskolahálózatról beszélünk – és asszimilációra gondolunk. Bár szórványóvodák végzettjeinek iskolaválasztását, ennek okait vállaltuk kutatni, nem kívánunk megmaradni a lényegről igen keveset mondó intézményhálózati adatsoroknál.

Kutatás tárgyát képezi első fokon az iskola-, esetünkben az óvodahálózat alakulása. Az első meglepetés: a Temes Megyei Tanfelügyelőség honlapján a megye oktatási hálózatával kapcsolatosan leírás, lista, adatsor nem található. A kisebbségi oktatás címszó alatt 2 dokumentum található – egyik sem vonatkozik az iskolahálózatra.⁵ Az óvodai oktatás számára fenntartott rovat több anyagot tartalmaz, főként módszertani vonatkozásúakat, nyilván az óvodai tanszemélyzet tájékoztatására. A megye magyar oktatási intézményeinek a jegyzéke elérhető a világhálón,⁶ de ezt a forrást nem tekinthetjük hivatalosnak. A magyar oktatásért felelős szakfelügyelőtől kapott kimutatás szerint a 2010/11-es tanévben 23 magyar

⁵ Lásd: <http://www.isj.tm.edu.ro/> (2013.02.15.)

⁶ Lásd: <http://www.temes.ro/node/23>. (2013.02.15.)

óvoda vagy óvodai csoport működött a megyében, ezek közül 7 Temesváron.⁷ A megye majd minden városában működik magyar óvoda (Lugos, Nagyszentmiklós, Zombolya, Detta, Gátalja), továbbá 6 óvoda községek központjában van (Csanád, Igazfalva, Ótelek, Újmosnica, Újszentes, Végvár), a fennmaradó 5 pedig falusi óvoda (Bodófalva, Ötvösd, Pusztakeresztúr, Torontálkeresztés, Szapárfalva). A falusi óvodák és iskolák azért érdemelnek külön figyelmet, mert az alacsony gyermeklétszám miatt a kisebb települések ritkán bírnak el két párhuzamos, román és magyar elemi osztályt – s akkor veszélybe kerül a magyar iskola még akkor is, ha helyben a magyarok vannak többségben.⁸ A felsorolt települések közül nincs magyar iskola Gátalján, Újmosnicán, Bodófalván, Szapárfalván.⁹

A megye magyar (vagy magyar csoporttal rendelkező) óvodái közül a napközi óvodák jelentős arányt képviselnek: Temesvárott 4 napközi működik, napközi a lugosi és nagyszentmiklósi óvoda, továbbá a falusiak közül az újszentesi és a végvári. A tanfelügyelő-ségi statisztika szerint a 23 óvodában 42 pedagógust foglalkoztatnak, közülük 19-en címzetesek, végleges kinevezéssel, a helyettesek közül további 10 szakképzett és 13-an szakképzetlenek. Utóbbiak zöme a kis falvak óvodáiban dolgozik. Nincsenek a megye teljes óvodai hálózatára kivetített adatsoraim, de a szakképzettséget illetően a fenti helyzetet jónak tekintem.¹⁰

⁷ Jelen kutatás keretében kérdőívet küldtünk minden magyar óvoda vezetőjének, hogy naprakész, hiteles adatsorral rendelkezünk. Az óvónőknek kevesebb, mint a fele válaszolt felkérésünkre.

⁸ Temes megyében Magyarszentmártonban így szűnt meg a helyi magyar elemi.

⁹ Külön kutatás tárgyát képezhetné annak a folyamatnak a vizsgálata, amely ezen települések magyar iskoláinak a megszűnéséhez vezetett – mi történt itt az utóbbi években.

¹⁰ Az 1990-es évek elején annyira kevés volt a magyar óvónő és tanító, hogy minisztériumi engedéllyel külön képző osztály indult a temesvári magyar liceumban.

Az itt felsorolt – és általában Temes megyében a magyarok által is lakott – településeket etnikai szempontból 3 csoportba lehet sorolni:

Helyi magyar többségű települések: Végvár (ha a községet alkotó másik két falut is ide számítjuk, akkor a magyarok kisebbségben vannak) és Ótelek (a község szintjén a magyarok itt is kisebbségben vannak).

Jelentős helyi magyarságú települések, ahol a magyarok száma meghaladja vagy megközelíti az 500 főt: Temesvár, Lugos, Nagyszentmiklós, Zombolya, Dettán, Gátalja, Újszentes, Igazfalva, Csánád, Újmosnica.

Kis települések, ahol a népességszám miatt párhuzamos – román és magyar – óvoda illetve osztály indítására nincs esély: Bodófalva, Ötvösd, Pusztakeresztúr, Szapárfalva, Torontálkeresztés.

Temesvár – külön eset. A megyében élő magyaroknak kb. a fele temesvári, (Temesvár lakossága 304467, ebből 14967 vallotta magyarnak magát 2011-ben), a magyarok számaránya a megyei átlag körüli. Bár intézmények vonatkozásában sokkal jobb a helyzet minden más, magyarok által is lakott településnél, az asszimilációs nyomás itt a nagyvárosi léthelyzet miatt nagy.

Temes megyében a magyarok nagyobb része él városban, ami az asszimiláció vonatkozásában hajlamosító tényezőt jelent. A megye városaiban a magyarok lélekszáma viszonylag jelentős (Lugoson 37321-ből 2604, Dettán 5963-ból 761, Gátalján 5449-ből 618, Zombolyán 10048-ből 1159, Nagyszentmiklóson 11540-ből 850 magyar), és az arányszám is olyan ezekben a városokban, hogy helyben nem kellene gondot jelentsen sem a magyar óvoda, sem pedig az elemi iskola léte. Nincs így – Temesvár kivételével mindenütt komoly a gond: a magyar óvodákból magyar elemibe az

óvodákból kikerülőök töredéke iratkozik. Ugyanakkor Rékás kisvárosban (7782 lakós, 634-en magyarok¹¹) nincs magyar óvoda sem.¹²

Ahol faluhelyen a magyar lakosság helyi többséget alkot és lélekszáma eléri/meghaladja az 500 főt, a helyi anyanyelvű óvoda és az (elemi) iskola léte elvben biztosított kellene, hogy legyen. Két ilyen községközpont létezik a megyében: Ótelek, Végvár.

A jelentős (500 főt meghaladó és/vagy a helyi szinten a 20%-os részarányt elérő) magyarsággal rendelkező települések – a listánk második csoportja – esetében sem szabadna gond legyen a helyi óvoda és iskola számára a gyermeklétszám. Ezekben már nem ilyen egyszerű a helyzet, mert Temesvár és talán Újszentes kivételével a magyar óvoda léte valamilyen szinten és okból mindenütt problematikus.

A kis települések kategóriája minden szempontból problémát jelent, ezekben az egy csoport számára előírt gyermeklétszám elérése folyamatos gond, külön magyar csoport kialakítása pedig bizonyos helyi megállapodások/alkuk árán válik lehetővé. Ilyen megoldás például az, amikor a párszáz fős településen kisebbségben élő románok elfogadják, hogy a gyermekük magyar óvodába – olykor: iskolába – járjon, amennyiben a tanítás/foglalkozás kétnyelvű. Tehát statisztikailag magyar az óvoda/iskola, de valójában kétnyelvű. A kikerülhetetlen kérdés: a kétnyelvűség jelentheti-e a két tanítási nyelv egyenértékűségét? Szinte bizonyosan: nem. Ennek ellenére egy ilyen megoldást a helyi etnikumközi kapcsolatok szép példájának lehet tekinteni – az elemzés során erre még utalni fogok.

A harmadik csoportba került óvodákat a kutatás során nem kerestem fel: ezek esetében a helyi magyarok száma olyan ala-

¹¹ Valamennyi települési adat a 2011-es népszámlálás adataiból származik. Lásd: <http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2012/08/TS6.pdf> (2013.03.15.)

¹² Rékáson három évtizede mind a négy bánági tradicionális nyelven (magyar-német-román-szerb) működött elemi iskola, az ötvenes években ezeken a nyelveken általános iskola is létezett. Ma csak román iskola működik.

csony, hogy az intézmények léte egy-két gyermektől függ, sikerül-e a minimálisnak tekintett 7 gyermeket beírni – igen sok a bizonytalansági tényező.

Ami az infrastruktúrát illeti, Lugoson az óvoda számára a református egyháztól bérlik az épületet, a feltételek minden szempontból megfelelőek. Dettán szépen felújított épületben működik a magyar óvodás csoport, a helyzet Gátalján is rendezett. Végváron pedig egy csodálatosan felújított és gondosan felszerelt épületben működik a helyi óvoda. Ami a gyermeklétszámot illeti, Végvár kivételével mindhárom helyen komoly bajok vannak, illetve a magyar óvodába sokan járnak olyanok, akik nem tudnak magyarul. Ugyanakkor: Végváron is viszonylag sok magyar óvodást íratnak román iskolába.

(Magyarok és nem magyarok)

Végvár kivételével minden meglátogatott magyar óvodában van olyan gyerek, aki a magyar nyelvet nem, vagy alig ismeri. Ez több kérdést indukál. A magyarul nem tudók milyen okkal/ indokkal választották a magyar óvodát? Ha egy vegyes házasságban a magyar fél eléri, hogy magyar óvodába írassák a gyermeket, akkor milyen súllyal kell/lehet figyelembe venni a gyermek magyar nyelvismeretét? Ha egy román szülő azért írhatja gyermekét magyar óvodába, mert úgy gondolja, ez a későbbiekben hasznára válhat a gyermeknek – ezt a döntést el lehet-e utasítani? Ami viszont bizonyos: ha egy óvodás csoport fele vagy még ennél is többen nem ismerik a tanintézet nyelvét, ez kétségessé és kérdésessé teszi az óvodai foglalkozásban a magyar nyelv használatát.

Pontos statisztikát nem sikerült készítenünk az etnikai hovatartozást illetően, de részadataink azt mutatják, hogy a magyarul nem tudó gyermekek száma a megye magyar óvodáiban több tele-

pülésen meghaladja a nyelvükben is magyarokét. Viszonylag sok a román gyermek és vannak cigányok/romák is.

Románok magyar óvoda-választásának okai között említik Temesváron az (időszakos) román óvodai helyhiányt. További ok lehet az óvoda jobb felszereltsége: a magyar óvodák támogatást kapnak magyarországi vagy erdélyi magyar – pl. *Communitas Alapítvány* – forrásokból és így az átlagosnál jobbak a feltételek.¹³ De okként szerepelhet az óvoda könnyebb elérhetősége is. A magyar óvoda választása azért is lehetséges, mert a Bánságban általánosan (el)ismert tétel az etnikai tolerancia, egy román szülő eleve nem zárkózik el a magyar óvodától, ha valamilyen előny-indok mellette szól. Az óvoda fenntartói és az óvónő számára az intézmény léte meghatározó, beiratkozásakor senkit nem utasítanak vissza. Különbösen is igen nehéz megválaszolni az etnikai hovatartozás kérdését, hiszen azok között, akinek felmenői legalább 3 generációra visszamenően bánságiak-erdélyiek, szinte minden esetben találni közöttük magyart, illetve románt, függetlenül attól, hogy az illető ma minek vallja magát. És a nyelvismeret magyar gyermekek – értsd: apja-anyja magyar – esetében is lehet igen gyatra: szünetben a temesvári Bartók Béla Líceumban a gyermekek között nem ritka a román szó.¹⁴

A továbbiakban olyan kérdésekre keressük és kellene megtalálni a választ, mint: ki és miért választja a magyar óvodát; anyagi jólét és óvodaválasztás (lásd: oktatási támogatás a magyar költségvetésből); oktatói életpályák és a kisebbségi oktatási rendszer; a helyi magyar elit léte és szerepe; helyi/regionális/országos stratégiák léte és mibenléte. Ezek tűnnek a legfontosabbak, mert a kérdések sora még folytatható.

¹³ A nagyszentmiklósi magyar óvoda az egyik legjobban felszerelt óvoda a városban.

¹⁴ Míként szinte minden temesvári, én is ismerek olyan helyi családot, ahol az apa is, az anya is magyar, s a gyermekükkel otthon románul beszélnek.

Ki választja a magyar óvodát és majd iskolát? A számok azt mutatják, a magyar óvodából az út nem egyértelműen vezet a magyar iskolába. Temesvári és Temes megyei példák azt mutatják, hogy nincs általánosnak mondható szabály. Gyakran olyanok sem a magyar iskolába íratják magyar óvodából kilépő gyermekeiket, akik munkahelye kötődik az anyanyelvhez: több magyar intézményben tanító pedagógus íratta/íratja románba (esetleg németbe) gyermekét, s ezzel saját közössége felé azt közvetíti, hogy a román (német) jobb. A semleges kívülálló számára ő bennfentes, aki „jobban tudja”, hiszen benn van a rendszerben. A vidéki helyi elit is többnyire a román oktatást választja, s ennek oka az is lehet, hogy román párt színeiben magyarként is tudnak egyesek érvényesülni: ide tartoznak Detta jelenlegi és Gátalja korábbi magyar (de nem RMDSZ-es) polgármesterének az esetei. Egyikük sem szakított a helyi magyar közösséggel – innen is kaptak/vártak szavazatokat – de a közösségi kötődés, a helyi kapcsolati háló számukra egyértelműen a többségi.

A szociális helyzet is fontos tényezője lehet a választásnak: vannak olyan családok, hogy a magyar költségvetésből biztosított határon túli oktatási támogatás sokat jelent, bár maga az összeg – 20000 forint évente – nem kimagaslóan jelentős. Roma gyermekek esetében bizony komoly szempont ez a pénz, de a mai világban annak is jól jön a kb. 300 lejes összeg, akinek nincsenek mindennapos anyagi gondjai: ebből a gyermek számára a tanév eleji összes költség rendezhető.

Fontos tényező lehet a helyi hagyományokhoz, a közösségi értékekhez való ragaszkodás. És itt szót kell ejteni a temesi/bánsági magyar iskolahálózat múltjáról. 1919-1989 között a magyar oktatást a térségben a sok hullámvölgy és kisebb hullámhegyek mellett alapvetően a bizonytalanság jellemezte. A világháborúk között a román oktatáspolitikai magyarellenességét olyan intézkedések bizonyítják, mint a magyar iskolák nyilvánossági jogának a megvoná-

sa.¹⁵ Az 1946-os béketárgyalások alatti és közvetlenül azt követő időszak kimondottan pozitív volt, de az ekkor megadott jogokat és lehetőségeket megvonták, az 50-es évek vége durva kisebbségellenes politikát hozott. A 70-es évek elején bekövetkezett egy rövid idejű lazulás, s ezt követte a diktátor nevéhez fűződő, annak haláláig tartó durva etnikai elnyomás. A folyamatok következtében Temesváron és a megyében nincsenek olyan hagyományos magyar iskolák, amelyek története napjainkig folyamatos volna. Emiatt nincs olyan lelki kötődés, hogy a nagyszülő, a szülő is ugyanabba a (magyar) iskolába járt – a gyermek is ide iratkozik.

Ki dönt az oktatás nyelvét illetően? Óvodáskorú gyermek esetében a szülők vagy tágabb értelemben a család. Bár Temesváron másfél évtizede a magyar pedagógusok szervezeten követik a gyermekek sorsát – megszületésükkor lajstromba veszik őket, tartani igyekeznek a kapcsolatot a szülőkkel –, a tendencia negatív. Vannak szülők, akik számára egyetlen „reális” érv létezik: román iskolával a gyermekek jobban érvényesülnek. Ez a szemlélet már olyan helyi magyar többségű közösségben is jelen van, mint Végvár. Találkoztam itt vállalkozásból élő, tehát a világban nyitott szemekkel járó szülőkkel, akikre semmilyen érv nem hat. Ezért javasoltuk a helyi iskola vezetőségének, hogy készítsenek egy tablót mindazokkal, akik a helyi iskolában magyarul és románul végeztek – és írják oda, ki hova jutott az életben, hol szerzett egyetemi diplomát, milyen szakmában és hol dolgoznak ma. A helyi pedagógusok szerint egyértelmű, hogy a magyarul végzettek jobban teljesítettek, tehát nem igaz a sokak által vallott tévhit. Reméljük, az összesítő tabló a közeljövőben kikerül az iskola egyik folyosójára.

Komoly szempont a továbbtanulás lehetősége anyanyelven. Az elemi-általános-líceumi oktatás teljes vertikuma immár csak Te-

¹⁵ A világháborúk között Temesvárott német nyelvű állami fenntartású középiskola működhetett, magyar még egyházi fenntartású sem. Továbbá az akkor többségükben magyarul beszélő helyi zsidók számára létrehozták a román tannyelvű zsidó líceumot – miként Erdély több nagy városában.

mesváron adott. A 80-as években szűnt meg a lugosi, a 70-es években a zombolyai magyar középfokú oktatás. Mindkettő a kommunizmus elnemzetietlenítő politikájának lett az áldozata. A gond az, hogy 1990 után, az első évek etnikai felszabadultságának a viszonylag rövid idejét leszámítva, a magyar iskolát választó magyarok arányszáma folyamatosan csökken.¹⁶

Mit tehetnek a szülők? Meggyőződésem: az anyanyelvben való megmaradás első számú felelősei a szülők. Ha nincs helyben magyar iskola – mit tehet a szülő? Visszatérő kérdés. Amit bizonyosan el lehet várni: gondolja végig alaposan az iskola nyelvének a kérdését.¹⁷ Ismert (ál)indokok – „jobban érvényesül, ha államnyelven tanul” – és a szülői kényelmesség mellett például arra is ráébredhet, hogy a kisebbségi nyelv és kultúra ismerete többnyire pluszt jelenthet az életben.¹⁸ Nem vitás, az alapvető intézmények léte meghatározó, de a döntések emberi kapcsolatok, helyi közösség, jövőhorizont kérdése. A szülőket kell elérni, józan mérlegelésre rávenni. Kérdés, milyen eszközök állnak rendelkezésre és elsődlegesen kitől várjuk el ezek használatát?

Ami bizonyos: az etnikai tér zsugorodása szórványban mindennapi tapasztalat, ebből kell kitörni...

¹⁶ Arányszámról van szó és nem abszolút számról, ugyanis a demográfiai trendek Romániában minden szinten negatívak, s mivel a legdinamikusabb korosztályok külföldre mennek munkát keresni, pozitív változásra nem is számíthatunk.

¹⁷ Vajdaságban (Szerbia) egy kutatás során az jött ki, hogy az itteni magyarok a Kárpát-medence más történelmi régióihoz képest sokkal nagyobb arányban választják az anyanyelvi iskolát. Ennek egyik okát abban látom, hogy itt a többségi iskolát választó szülőktől nyilatkozat aláírását kérték, miszerint tudatában legyen annak, gyermeke számára a nem anyanyelvi iskola megterhelő lehet, akár vissza is vetheti a tanulmányokban.

¹⁸ A határon átnyúló kapcsolatok jelentős mértékben nyelv-függőek, és aki a határ mindkét oldalán elbaldogul, annak szélesebbek a lehetőségei. Ezt konkrétan is kimutatta a Szórvány Alapítvány egyik 2010-es kutatása.

(Diskurzusok – a központi kérdés)

Az óvodákkal kapcsolatos beszélgetések során háromféle témakezelést/beszédmodot sikerült azonosítani. Ezek: az intézményi, a személyes életpálya és a közösségi jövőre vonatkozó.

Az első az intézményi megközelítés, mivel mindennek az alapja az oktatási intézmények léte/nemléte. Eszerint alapvető fontosságú, hogy az óvoda-hálózatot fenntartsák és ehhez minden lehetséges eszközt igénybe kell venni. Ha léteznek magyar óvodák, akkor magyar iskolára is van esély. Az alapokat védeni kell – és ez az óvoda.

A Halász Ferenc helyettes főtanfelügyelővel és Kiss Ferenc szaktanfelügyelővel folytatott beszélgetés egyértelműen ebben a regiszterben zajlott. Általános megállapítás, miszerint a beiskolázási adatok szerint a 90-es évek óta az óvodai oktatás iránti igény nem csökken a demográfiai trendeket meghaladó módon – és ezzel egyet kell érteni. A 90-es évek elején a megyében 700 körüli volt a magyar óvodába járók száma, ma pedig 600 körül van: már történt erre utalás: a 2010/11-es tanévben 588, miközben a magyarság száma a korábbinak a harmada. Vannak óvodák, ahol helyben több a román gyerek (az említetteken eseteken kívül a tanfelügyelő Óteleket is ide sorolta). Az óvodásokat senki sem ingáztatja egyik településről a másikba, ezért ha összesen 10 óvodáskorú gyermek van egy faluban, s ezek etnikai megoszlása vegyes, akkor igyekeznek megtartani a magyar óvodát és a román gyermekekkel külön románul foglalkozni (pl. Ötvösd esete). Mindaddig megmarad az illető óvoda magyarnak, amíg a helyi románság nem kéri a változtatást.

Azon óvodák, ahol van elegendő gyermek mindkét csoport beindítására, de több szülő a román csoportba írhatja gyermekét – külön gondot jelentenek (Végyvár). Ha vegyes házasságból származó gyermekek kerülnek a román csoportba, érthető. És ha helyben magyarul kommunikál a lakosság többsége, akkor a nyelvben való

megmaradás kérdése kevésbé élesen merül fel. Már jeleztük, hogy az iskolaválasztást illetően egy olyan (tév)hittel állunk szemben, amellyel szemben a helyi közösség (még?, már?) képtelen hatékonyan fellépni. Kérdés: tettek-e helyben erre kísérletet? Utaltam arra, hogy Végváron nem aknáznak ki egy olyan természetes lehetőséget, mint a végzettek eredményeinek felmérése és bemutatása egyének, etnikai hovatartozás szerint is. Ezt szabad, senkit nem sért.

Lényeges döntéshatározó kérdés a továbbtanulásé. Hova iratkoznak, iratkozhatnak az óvodából kikerülők? Helyben magyar iskola kevés településen van, és ahogy napirendre került a fejpénzrendszer bevezetése, vagyis már a törvény elfogadása előtt elindult egyfajta integrációs folyamat. Korábban intézményfinanszírozás volt, ha minden osztály alacsony létszámú volt, az iskola akkor is működhetett. Pénzügyi szempontok alapján, ahol lehetett, a kisebb iskolákat összevonták: Temesváron így szűntek meg a kerületi magyar iskolák: a 90-es években három általános és további két elemi iskolában volt magyar oktatás – mára minden átkerült a Bartók Béla Líceumba. Egy olyan nagyvárosban, ahol a város végpontjai egymástól tízegynéhány kilométerre vannak, ahol akkora a forgalom, hogy kis gyermeket szülő egyedül iskolába nem küld(het). Megszűnt továbbá az újszentesi általános iskola magyar tagozata, és az utóbbi években szűnt meg többek között a bodófalvi és a szapárfalvi magyar elemi iskola is. A 2000/01-es tanévben 19 iskolában tanítottak a megyében magyarul, 10 évvel később 13-ban. Ha ezt a trendet veszik alapul a szülők, akkor szinte kikerülhetetlen a kérdés: egy ilyen létszámgondokkal küzdő iskolahálózatban mennyire sikerül a színvonalat megőrizni, mennyire lehet minőségi az oktatás. Erre gondolva feltételezhetjük, hogy a lefelé tartó trendvonal további településeken ingathatja meg a magyar iskola iránti bizalmat. Nem csoda hát, hogy az oktatás magyar felelősei számára az első számú kérdés az intézmények meg- és fenntartása.

A második közelítésmód a személyes életpályaként történő kérdéskezelés. Ez a vonatkozó intézményekben oktató pedagógusokra jellemző – bár azt nem állítom, hogy mindenkire egyformán érvényes. A pedagógus számára az óvoda (iskola) munkahely, ebből él meg. A tanügy tájainkon nagyon régen volt jól fizetett munkaterület, de van egy olyan jellemzője, amelyet máig megőriz: biztos munkahely. Azon pedagógusok, akik sikeresen eljutottak a kinevezésig, a címzetes állásig, azok nyugdíjas korukig a helyükön maradhatnak. Ebben az állításban benne van az a tapasztalat, hogy aki sikerrel túljutott a véglegesítés próbáján, az menet közben, az idő múlásával minőségileg nem rosszabb, inkább jobb munkát fog végezni – lévén, hogy további tapasztalatot szerez. Ez igaz – általában. Vannak speciális helyzetek, és a szórvány ilyen. Ha például Sepsiszentgyörgyön egy tanítónő gyengén teljesít, akkor az oktatási versenyhelyzet okán az illető vagy kiszorul, vagy elmegy önszántából. Mert a helyi közvélemény értékeli és ítél. Szórványban a pedagógus ritkán van hasonló versenyhelyzetben – szórványfaluban soha. Itt, ha látszatra elvégzi a munkáját, ha valaki nem „utazik rá”, hogy hiányosságait alaposan dokumentálja, és ezen az alapon kezdeményezi eltávolítását, akkor marad. Miközben hosszú éveken át negatív a megítélése, ami visszaveti a magyar oktatás ügyét.¹⁹

A meglátogatott óvodák között van olyan, ahol az egyik vagy másik óvónővel szemben rengeteg a kifogás, szülők és kollégák részéről egyaránt. Meg kellene tőle szabadulni – de nem lehet, mert arra vigyáz, hogy a papírokkal rendben legyen. Miatta sokan nem választják a magyar óvodát – a tanfelügyelőségnek olyan megoldást kell keresnie, amellyel védje a magyar tagozatot, ugyanakkor a felelősségre vonás erős eszközeit nem használhatja.

¹⁹ Az egyik temesi falusi magyar elemi krónikusan hanyag, megbízhatatlan, szakmailag gyenge tanítójától úgy lehetett megszabadulni nemrég, hogy az iskolát bezárták, átkerült a román tagozatra, ahonnan a versenyhelyzet kirosztálta. Szerencsére, távozása után sikerült visszaalakítani a magyar elemi – mert ez igen ritkán valósul meg.

Arra is van példa, hogy olyan óvónő, aki a magyar óvodák számára szervezett, már említett rendkívüli képzési lehetőségnek köszönhetően szerzett diplomát, idővel átügyeskedte magát a román tagozatra. (Tanítók esetében is találni ilyenre példát.) Vagyis egy olyan pedagógus, aki azért kapott diplomát, mert szakképzetlenségként magyar tagozaton tanított, miután szakmailag révbe jutott – véglegesítő, fokozati vizsga, címzetes állás – amikor lehetőség nyílik rá, átlép a biztonságos román tagozatra. Mert a román intézmény léte nem forog kockán – nem kell bizonytalanságban élnie. Kérdés: miként viszonyuljunk ezekhez az esetekhez? Ha meg is lehet őket érteni, egyetértésről szó sem lehet. Mert ekként maga a magyar pedagógus válik a magyar iskola ügyének ellenségévé. Igaz, közvetve, de magatartása akkor is ellenséges, káros. És az ilyen helyzetek áttételesen is hatnak: van olyan magyar pedagógus a megyében, aki gyermekét azzal az indokkal íratta román tagozatra, hogy az osztályt vezető magyar tanítónő szakmailag nem megfelelő munkát végez.

Ezekről a kérdésekről sokan, sokat beszélnek – de nem a széles nyilvánosság szférájában, hanem szűk körben. A személyes érdek és a közösségi érdek közötti feszültség létezhet. A kérdés az, hogy ezt miként dolgozza fel a szűkebb és a tágabb helyi közösség. És ezzel eljutottunk a harmadik beszédmóddhoz, a közösségi értelmezéshez.

A meglátogatott települések között van olyan, ahol a helyi elit tagjai – politikai vezető, iskola vezetője, pedagógus, pap, a helyi kultúra önkéntes munkása, vagyis – minden egyes szereplő külön-külön igen meggyőzően beszél a magyar oktatás ügyéről, és mindenkinek vannak példái és érvei arra vonatkozóan, hogy ő maga mit tett vagy tenne a helyi magyar oktatásért. Ugyanakkor a végeredmény siralmas: az óvoda alig működik, román gyermekek nélkül megszűnne. Ha megnézzük a temesvári magyar hetilapot, akkor a helyi oktatást szétfeszítő gondok nincsenek jelen benne – és nem a lap hibájából. Hanem mert közösségi bajainkkal a legritkább

esetben jutunk el az igazi nyilvánosság elé. Az iskoláink körüli bajokról négy szemközt, másnak elmond alapon esik szó, közösségi megoldást nyilvánosan nem keres senki. Egy párszáz magyar főt számláló közösség esetében a helyi magyar elit tagjait két kezünkön meg lehet számolni, tehát könnyű volna közös stratégiát kialakítani. Megdöbbenő, hogy minden megkérdezett tele van sérelemmel, s a sérelmeken nem tud, olykor nem is kíván felül emelkedni. A helyzet fokozatosan romlik, miközben a demográfiai helyzet szerint magyar óvoda és elemi indítása gond nélkül biztosított kellene, hogy legyen.

És itt léphetnek be a szakmai (tanfelügyelőség) és a politikai szereplők mellett civilek is, hiszen egy sor olyan technika létezik a civilek tarsolyában (közösségépítés, a konfliktus-kezelés, a hálózatépítés), amelyek bevetethők volnának. Vagyis amikor azt állapítom meg, hogy az oktatás közösségi kérdésként alig, de mindenképpen fontosságához képest elenyésző mértékben van jelen a szórványok nyilvánosságában, akkor azoknak a civil szervezeteknek is a hiányzó, csak potenciálisan létező szerepvállalására gondolok, amelyek a kisebbségi létre vetítve hasonló kérdésekkel foglalkoznak – vagy foglalkozhatnának.

(Oktatási/közösségi stratégia)

Korábbi kutatás alkalmával is szembesültem azzal a kérdéssel, hogy a kisebbségi oktatás kérdése a többségitől eltérő módon kezelendő – a gyakorlatban erre alig van példa. Ahol az önkormányzat vezetése a magyar érdekképviselet kezében van, tömbhelyzetben létezik versenyhelyzet és intézményi stabilitás. Szórványban ritkán, többnyire nem.²⁰ A beiskolázás kérdése magyar szempont-

²⁰ Temes megye két településén – Zsombolya és Újszentés – több mandátum erejéig volt polgármester az RMDSZ-t képviselő magyar előljáró. Mindkét esetben nagyon jelentős fejlesztésekre került sor, sikeres polgármestereknek

ból nem merülhet ki abban, hogy mi van a finanszírozással, van-e helyben magyar pedagógus, honnan és hogyan lehet/kell utaztatni a gyermekeket. A kisebbségi magyar oktatás komplexitását, a többségi oktatástól eltérő, súlyos kérdéseit szórványban nem szokás kivinni a nyilvánosság elé. Ez bizonyos értelemben elfogadható, amennyiben ezek jellege és mértéke demobilizálónak hathat.

De akkor stratégiára van szükség, rövid és középtávon egyaránt. Temesvárott voltak olyan kezdeményezések, amelyek az oktatási stratégiaalkotás részét képezhetik, sok részeredmény született. De nem készült átfogó terv – legalábbis tudtommal nem.

Mire gondolkodok?

Temes megye déli részein alighanem akkor lesz és maradhat meg hosszú távon versenyképes magyar iskola, ha egy körzeti központba összpontosítják a létező erőforrásokat. De nem hagyományos értelemben, sima összevonással. Ez aligha lesz elegendő: minőségileg jobbra, valami újra van szükség – pl. Végváron egy olyan szórványkollégiumra, amilyen a Válaszúton működő, Kallós Zoltán nevéhez köthető központ. Ez olyan minőséget biztosít, itt a gyermekek olyan ellátásban részesülnek, hogy olyan szülők is bejelentkeznek, akik a magyarságukat most fedezik fel, a nyelvet szinte újratanulják.

Nem állítom, milyen alapon jelenthetném ki: ismerem a megoldást.

Meggyőződésem, hogy szükség van a stratégiára, és annak kidolgozásában minden olyan közszereplőre szükség van, aki számára a magyarság érték. A magyar kultúra éppen olyan érték, mint bármilyen más térségi kultúra – megőrzése közös ügyünk. Abban is biztos vagyok, hogy minőségileg új dologra, megoldásra van szükség, a létező kereteken túl kell lépni.

tekintik őket nemcsak az illető településeken. És mindkét helyen az általános iskola magyar tagozata polgármesterségük alatt szűnt meg.

És abban is biztos vagyok: ha az oktatási rendszer nem engedi meg, hogy a nem odavaló, nem teljesítő pedagógusok kikerüljenek a pályáról, az esélyeink jelentős mértékben romlanak.

A kérdés: valóban akarjuk-e mindezt? Akarjuk-e a stratégiát?...

Nem folytatom. Mit is írt Umberto Eco? A rózsza nem mindig az, amit a rózsza neve takar. Egyeseknek nem a rózsza nevével, hanem magával a rózsával gyűlik meg a baja. Bizony kiderülhet: a stratégia szemléletváltás nélkül nem fogalmazható meg...

(Első megjelenés Bodó Barna (szerk.) Bánsági magyar óvodák, Temesvár: Szórvány Alapítvány, 2013, 36–64.)